

Če bi sodili po javnem mnenju, bi morali reči, da prebivalci Slovenije danes močno izražajo patriotska čustva. Čeprav cenijo večino vrednot razvitega sveta in so se zanje pripravljeni tudi žrtvovati, pa se zdi, da imajo močno razvit tudi »bojevnikiški duh«. Njihova visoka pripravljenost za obrambo pred morebitno oboroženo agresijo na Slovenijo skorajda nima primerjave v državah Evropske skupnosti, je pa dokaj blizu obnašanju prebivalcev sredozemskih držav. To seveda ni v skladu s srednjeevropsko usmerjenostjo slovenske politike, kaže pa na to, da bi bila Slovenija ob morebitni vključitvi v Evropo kulturno, razvojno in tradicionalno bolj podobna manj razvitim sredozemskim državam kot pa drugim visoko razvitim evropskim državam.

Za slovensko politiko po večstrankarskih volitvah je značilno pogosto deklarativno izrekanje za določene cilje v prihodnosti. Z različnimi deklaracijami, resolucijami, referendummi, ki jim ploska, poje ali podpisuje čim več ljudi, se poskuša pridobiti dopustni ali celo odločitveni konsenz (npr. plebiscit). Vendar slovensko javno mnenje ne meri subjektov politike po številu deklaracij, temveč po dejanjih ob posameznih velikih dogodkih, npr. ob nesrečah, grožnjah z oboroženo silo in podobno. Nacionalni program, ki ga skušajo politiki ohranjati kot mobilizacijsko silo slovenskega prebivalstva, bi zato nujno moral delovati predvsem ob takšnih izrednih dogodkih. Socialni del nacionalnega programa bo mesto, kjer se bo preverjala stopnja legitimnosti slovenske politike nasploh, in ne samo na področju nacionalne varnosti.

LITERATURA:

- Eurobarometer 30, 1. nov. 1988, Commission of the European Community, Brussels.
- Reiner K. Huber, Militärische Modelle für die künftige Stabilität, Europäische Sicherheit/EWR/WWR 2/1991.
- Heinz-Ulrich Kohr, Sociomoral reasoning, Change of values and orientations towards security policy in post-industrial societies; Symposium »New Thinking and Military Politics«, Moscow, Nov. 1989.
- Wright C. Mills, The Causes of World War Three, Ballantine Books, New York 1970.
- Representative Survey of the EC Commission, Mediatius 3/1986,
- Henning Sørensen, Danish Public Opinion of Security Issues over the last forty Years in an International Perspective, Working Papers 13/1990, Center for Peace and Conflict Research, Copenhagen.
- Goran Stütz, Opinion 88, En opinionsundersökning hösten 1988, Styrelsen för Psykologiskt försvar, Rapport nr 150, Stockholm, December 1988.
- Wolfgang R. Vogt, The Crisis of acceptance of security policy with military means in the Federal Republic of Germany, XIIth World Congress of Sociology, Madrid, July 1990.
- War and Science (Editorial), Science, Vol. 251/no. 4993, 1. feb. 1991.

ANTON GRIZOLD

Nacionalno varnostni ustroj Slovenije

Avtonomna politična subjektiviteta Slovenije terja med drugim tudi oblikovanje novega nacionalno varnostnega ustroja. Z njim bo Slovenija zagotavljala – tako kot vse druge sodobne družbe – svojim prebivalcem individualno in kolektivno varnost v najširšem smislu. To pomeni, da bo prihodnji družbeni ustroj Slovenije izpričeval prizadevanja, da bodo njegovi posamezni deli delovali v vzajemni odvisnosti ter da bodo urejeni tako, da bodo omogočali v pogledu neogrože-

nosti pričakovanja posameznikov in celotne družbe. Pri tem je potrebno upoštevati obstoječe kulturno-civilizacijske razmere pri nas in v svetu, ki zahtevajo redefinicijo vsebine varnosti predvsem z dveh vidikov: univerzalizacije in demilitarizacije. Gre za to, da so države jamstvo za svojo (nacionalno) varnost doslej v največji meri žoževale na vojaški vidik, ki so ga uresničevale z vojaško dejavnostjo in na njem utemeljenem vojaškem sistemu. Pri tem so bolj ali manj pustili v nemar vse druge vidike sodobne varnosti: socialno-ekonomski, politični, kulturni, ekološki, duhovni, duševni itd.

Drugače povedano, danes pri varnosti ne gre le za nedelovanje ali obvladljivo nizko raven delovanja virov ogrožanja v naravi in družbi, marveč tudi za dejavnost, s katero družbe zagotavljajo uresničevanje svojih temeljnih funkcij: socialno-ekonomskih, političnih, psihosocialnih, kulturnih idr. Sodelovanje pri zagotavljanju in opravljanju teh funkcij v družbi pa seveda predpostavlja širšo, pozitivno razsežnost varnosti, ki presega zgolj odsotnost ogroženosti (prvotno negativno pojmovanje varnosti).

Nasprotje varnosti v tem ožjem pomenu je nevarnost oz. ogroženost. Ta je posledica delovanja različnih ogrožajočih dejavnikov v naravi, družbi in v odnosu med družbami, ki se razlikujejo glede na: vzrok, vsebino, čas, prostor, posledice idr. Kljub globalnim razsežnostim sodobne varnosti ostaja njena nacionalna (državna) dimenzija še naprej ključna stalnica. V tem okviru zagotavljajo sodobne države varnost svojim državljanom prek svojega nacionalnega varnostnega ustroja. Skoz ta ustroj se ne razkriva le sposobnost države, da zavaruje vrednote svoje družbe pred zunanjim in notranjim ogrožanjem, da ohranja stanje miru in svobodo ljudi, preprečuje nevarnost in strah. Ta ustroj pomeni tudi sposobnost družbe, da zagotovi družbeno-gospodarski razvoj, socialno, ekološko in tudi siceršnje blagostanje ljudi.

Dosedanje razprave o reševanju problema nacionalne varnosti v nastajajoči samostojni slovenski državi potekajo v okviru dveh ključnih dejavnikov, ki opredeljujeta sedanji politični trenutek v Sloveniji, in sicer: visoke stopnje politizacije družbenega življenja pri nas nasploh ter konfliktnega stanja, v katerem delujejo politične stranke. Oba dejavnika v mnogočem preprečujeta, da bi bil na državni ravni dosežen konstruktiven konsenz političnih strank o mnogih ključnih vprašanjih ter rešitvah nove organizacije slovenske družbe, ki jih je potrebno povezati v t.i. slovensko nacionalno strategijo. Namesto tega se mnoge zadeve našega sedanjega in prihodnjega življenja v Sloveniji politizirajo, politične stranke pa na njih kujejo politični dobiček (pridobivanje volivcev). Ena od takih vitalnih zadev prihodnje države Slovenije je tudi oblikovanje nacionalno varnostnega ustroja. V slovenskem političnem prostoru se je vprašanje o tem doslej prevladujoče izpostavljalo kot dilema: demilitarizacija Slovenije (predvsem v smislu splošne in popolne razorožitve) ali pa ustanovitev nacionalne vojske. Zagovorniki demilitarizacije kot politične opcije za sistemsko reševanje nacionalne varnosti v Sloveniji se pojavljajo tako v vladajoči koaliciji kot tudi v opoziciji. Politične stranke, ki oblikujejo svojo politično identiteto tudi z zagovarjanjem politične opcije demilitarizirane Slovenije, te svoje zamisli niso uspele strokovno utemeljiti in jo postaviti dosledno v funkcijo zagotavljanja nacionalne varnosti Slovenije. Bolj konkretno: v koncepciji demilitarizacije Slovenije niso dosledno razčlenjeni nevojaški mehanizmi in instrumenti, s katerimi bi Slovenija zagotavljala svojo nacionalno varnost, marveč se bolj ali manj prisega na demilitarizacijo kot univerzalno vrednoto človeštva. Menim, da danes ne moremo pristajati na tezo, da gre pri varnosti na ravni družba/država izključno za vojaški vidik, pač pa zajema varnost splet različnih

razsežnosti (gospodarskih, socialnih, ekoloških itd.). Zanemarjanje kateregakoli vidika nacionalne varnosti lahko pomeni že porušenje ravnovesja, ki lahko pelje v drugo skrajnost, se pravi v nevarnost oz. ogrožanje.

Zato je danes kulturno-socializacijski imperativ držav v tem, da oblikujejo tak varnostni ustroj, ki bo strukturno izhajal tudi iz koncepcije demilitarizacije kot mehanizma, ki omogoča uravnotežanje dosedanjega asimetričnega razvoja dejavnosti za zagotavljanje nacionalne varnosti držav, ki je temeljilo predvsem na vojaških mehanizmih.

Ali bi na teh izhodiščih oblikovan nacionalno-varnostni ustroj v Sloveniji dobil legitimno podporo njenih prebivalcev?

Kako si prebivalstvo v Sloveniji sploh predstavlja strukturo novega varnostnega ustroja pri nas?

Obe vprašanji bom skušal osvetliti s stališči anketiranih prebivalcev Slovenije o tej problematiki.

Percepcije prebivalcev Slovenije glede politične dileme o ustanovitvi lastne vojske ali demilitarizacije Slovenije

Anketiranim je bilo zastavljeno naslednje vprašanje: »Del političnih strank in del politične javnosti se zavzema za demilitarizacijo Slovenije, drugi del strank in javnosti pa za oblikovanje slovenske armade. S katerim konceptom se vi osebno strinjate?«

Stališča anketiranih so naslednja: 38,4% se jih strinja s konceptom demilitarizacije, 29,8% se jih strinja z ustanovitvijo slovenske vojske, 21,4% se jih ni moglo odločiti (neodločni) in 10,4% se jih ne strinja z nobenim od obeh konceptov. Jasno je torej, da je več anketiranih izrazilo svoje strinjanje s konceptom demilitarizacije kot pa s konceptom ustanovitve slovenske vojske. Indikativen je tudi podatek, da se kar 10,4% anketiranih ne strinja z nobeno od ponujenih opcij. Prav tako pa ne gre zanemariti tudi odstotka tistih, ki so bili neodločni (skoraj ena četrtnina vseh anketiranih) oz. se niso opredelili za nobeno od navedenih opcij, hkrati pa tudi ne proti njima.

Za razmišljanje o tem, kateri od obeh opcij dajejo prebivalci v Sloveniji prednost, so pomembni tudi odgovori na naslednje vprašanje: »Če bi v Sloveniji izvedli referendum o ustanovitvi lastne vojske, kako bi vi glasovali?«

Rezultati so naslednji: 38,8% anketiranih je odgovorilo, da bi na takem referendumu v Sloveniji glasovali za ustanovitev nacionalne vojske, proti ustanovitvi lastne vojske bi glasovalo 36,1% anketiranih in četrtnina vseh anketiranih (25,2%) ne ve, kako bi glasovala oziroma o tem ne želi odločiti.

Odgovori anketiranih na obe vprašanji kažejo vsaj navidez neko protislovnost:

- na ravni strinjanja s ponujenima političnima opcijama – demilitarizacija ali ustanovitev slovenske vojske – se več anketiranih izreka za prvo opcijo;
- na vprašanje, kako bi glasovali na morebitnem referendumu o ustanovitvi lastne vojske, kjer gre že za raven osebnega odločanja, pa se več anketiranih (38,8%) izreka za ustanovitev slovenske vojske.

To navidezno protislovje lahko pojasnimo na več načinov. Vsekakor pa je potrebno upoštevati že obliko oz. način, kako smo vprašanje zastavili. Pri prvem vprašanju smo spraševali po (ne)strinjanju z doslej prevladujočima političnima opcijama za reševanje varnostne paradigme v Sloveniji. Pri tem so pomembni tako seznanjenost anketiranih z obema konceptoma, naklonjenost do posameznih poli-

tičnih strank, ki zagovarjajo enega od obeh konceptov kot tudi osebne predstave o demilitarizaciji kot alternativni ustanovitve lastne vojske. Pri drugem vprašanju pa gre razen tega tudi za neposrednost osebne odločitve in s tem za osebno odgovornost anketiranih, če bi glasovali na morebitnem referendumu.

Glede tega je zanimivo spoznati tudi odgovore anketiranih o tem, kaj razumejo s pojmom demilitarizacija.

Anketiranim je bilo zastavljeno naslednje vprašanje: »Kaj vam osebno pomeni izraz demilitarizacija?«

Anketirani so lahko izbrali več odgovorov hkrati. Njihove predstave o demilitarizaciji so naslednje:

Demilitarizacijo 56,1% respondentov razume kot splošno in popolno odpravo vojske in orožja; 47,4% jo razume kot odpravo orožij za množično uničevanje ljudi (jedrsko, biološko, kemično); 30,7% jih s tem razume odpravo vojaške industrije; 29,6% kot odpravo propagiranja vojaških vrednot, norm in načina mišljenja; 28,0% kot odpravo služenja vojaškega roka; 27,4% kot odpravo nasilnih igrac; 18,1% kot demokratizacijo obrambno-varnostne politike države; 16,9% kot skupščinski nadzor nad vojsko; 14,1% kot doseganje večje povezanosti med vojsko in družbo. Pojma demilitarizacija pa ni znalo opredeliti 22,2% vseh anketirancev.

Vsa navedena pojmovanja demilitarizacije kažejo na večplastnost demilitarizacije kot antipoda pojava militarizacije, ki posega na vsa področja družbenega življenja. Podatki pa kažejo, da so v zavesti anketiranih močnejše prisotne predvsem tri razsežnosti: splošna in popolna odprava vojske in orožja (več kot 50% anketiranih), odprava orožij za množično uničevanje (skoraj 50% anketiranih), odprava vojaške industrije (30,7% vseh anketiranih).

Za vse druge razsežnosti pojma demilitarizacije – kot so npr. skupščinski nadzor nad vojsko, demokratizacija obrambno-varnostne politike idr., – se je izreklo znatno manj anketiranih. Verjetno tudi zato, ker je za celovito razumevanje demilitarizacije kot antipoda militarizacije potrebno več strokovnega znanja. Na tako razmišljanje navaja tudi podatek, da je kar 14,3% vseh anketiranih s pojmom demilitarizacija razumelo doseganje večje povezanosti med vojsko in družbo, kar je sicer ena od empiričnih značilnosti militarizacije. Seveda pa so ob tem podatku možna tudi drugačna razmišljanja, kot npr.: v zavesti prebivalcev Slovenije je še živa ideja o podružbljanju varnostno-obrambnih funkcij iz prejšnjega varnostno-obrambnega modela. Pomanjkljivo znanje o pojavih militarizacije in demilitarizacije pa dokazuje tudi podatek o 22,2% vseh anketiranih, ki so izjavili, da sploh ne vedo, kaj pomeni pojem demilitarizacija.

Glede na rezultate javnomnenjske raziskave lahko z dokajšnjo zanesljivostjo trdimo, da prebivalci Slovenije ne postavljajo strogih, izključujočih meja med demilitarizacijo in ustanovitvijo slovenske vojske oz. da v tem ne vidijo protislovja. To pa predvsem takrat, ko postavimo razpravo o obeh konceptih (demilitarizacija ali ustanovitev vojske) v kontekst zagotavljanja nacionalne varnosti Slovenije. Očitno je, da med prebivalci Slovenije prevladuje prepričanje, da smo tudi vojaško ogroženi, saj je le 5,6% vseh anketiranih menilo, da Slovenija vojaško ni ogrožena. Zato je povsem legitimno razmišljanje, da je potrebno v okviru nacionalnega varnostnega ustroja Slovenije zagotoviti tudi mehanizem, ki bi zagotavljal vojaški vidik slovenske nacionalne varnosti.

Na vprašanje, kako naj Slovenija zagotovi vojaški vidik svoje nacionalne varnosti, odgovarjajo anketirani takole: 39,3% jih meni, da bi bilo to mogoče doseči s samostojno slovensko vojsko, 14,8% jih meni, da s samostojno vojsko in z udeležbo v skupnih oboroženih silah jugoslovanske konfederacije, 3,9% s skupno vojsko v okviru jugoslovanske federacije, 24,0% brez vojske na svojem ozemlju, 15,5% anketiranih pa je odgovorilo »ne vem«.

V primeru, da Slovenija ne bi imela lastne vojske, bi po mnenju anketiranih lahko zagotavljala vojaški vidik nacionalne varnosti z naslednjimi instrumenti: s krepitvijo dobrih medsosedskih in regionalnih odnosov (58,5%); z garancijami drugih držav o vojaškem neogrožanju Slovenije (30,9%); z obrambnimi sporazumi z drugimi državami (34,0%); z okrepljeno policijsko dejavnostjo (24,2%); s priključitvijo k NATO paktu (10,2%); s pridobitvijo statusa neoborožene nevtralnosti (45,4%) – 11,5% anketiranih se je opredelilo za odgovor »ne vem«.

Zanimiv je tudi podatek, da je skoraj četrтина anketiranih naklonjena okrepljeni policijski dejavnosti v družbi, ki naj zagotavlja vojaški vidik slovenske nacionalne varnosti. To vendarle kaže tudi na to, da je v zavesti prebivalcev Slovenije danes mnogo bolj prisotna nevarnost militarizacije kot pa nevarnost policizacije slovenske družbe.

Menim, da je to v veliki meri pogojeno prav s konkretnim gospodarskim, političnim in vojaškim dogajanjem v Jugoslaviji v zadnjih nekaj letih. Vloga, ki jo ima vrh JLA pri razreševanju t. i. jugoslovanske krize, posebej v preteklih dveh letih, je namreč večkrat grozila z odkritim vojaškim posegom, predvsem v Sloveniji in na Hrvaškem. To pa bo imelo prav gotovo globlje in dolgoročnejše vplive na vrednostno opredeljevanje Slovencev do vojaške in tudi širše varnostne problematike.

Sklep

Na podlagi analize stališč anketiranih prebivalcev Slovenije o problematiki zagotavljanja nacionalne varnosti Slovenije lahko povzamemo naslednje:

Večina anketiranih dojema problem zagotavljanja nacionalne varnosti Slovenije kot celostno družbeno prizadevanje, ki zajema različne razsežnosti sodobne varnosti (gospodarsko, politično, ekološko, vojaško idr.) To kaže na to, da je potrebno v nacionalnem varstvenem ustroju predvideti tiste temeljne prvine, ki bodo sistemsko varovale ljudi pred različnimi viri ogrožanja v naravi, družbi in v odnosih med družbami. Pri tem gre po mnenju anketiranih tudi za mehanizme, ki naj zagotavljajo vojaški vidik slovenske nacionalne varnosti. V tem smislu stališča anketiranih ne izražajo dosledne dihotomije pri opredeljevanju za eno od dveh doslej ponujenih političnih opcij: demilitarizacijo ali samostojno slovensko vojsko. K taki razlagi nas navajajo tudi rezultati, ki smo jih dobili na podlagi križanja oz. primerjave nekaterih vprašanj in odgovorov nanje. S tem smo dobili dodatni vpogled v strukturo stališč anketiranih. Tako npr. križanje vprašanja o tem, kako bi respondenti glasovali na morebitnem slovenskem referendumu o ustanovitvi lastne vojske (za, proti, ne vem) z vprašanjem o tem, s katerim konceptom se anketirani strinjajo (demilitarizacija ali oblikovanje slovenske vojske) namreč pokaže naslednje:

Od 38,3% (794) anketiranih, ki so se izrekli, da podpirajo koncept demilitarizacije, jih je 17% (135) hkrati tudi za ustanovitev slovenske vojske. V tej skupini anketiranih (ki so za demilitarizacijo) jih je eksplicitno proti ustanovitvi slovenske vojske 69,3%, torej ne vsi! Prav tako pa je v skupini anketiranih, ki podpirajo opcijo ustanovitve slovenske vojske (skupaj 29,8% oz. 618) le 83% takih, ki bi na referendumu tako tudi glasovali – torej spet ne vsi!

Med 2072 anketiranimi jih je 6,5% takih, ki so za oba koncepta (demilitarizacijo in slovensko vojsko).

Sodeč po rezultatih raziskave prebivalci Slovenije ne postavljajo jasne meje, ki bi strogo ločevala (ali celo izključevala) koncepcijo demilitarizacije in nacionalne vojske. Pri koncipiranju slovenskega nacionalnega varnostnega ustroja, ki bo imel legitimno podporo prebivalcev Slovenije, bo potrebno pač upoštevati oba koncepta. Snovalci koncepta nacionalne varnosti pa ne bi smeli prezreti tudi pomembnega dela populacije v Sloveniji, ki se je v javnomnenjski raziskavi identificirala z odgovorom »vseeno mi je, samo da smo varni«.

MARJAN MALEŠIČ

Civilna obramba v sistemu nacionalne varnosti

1. Uvod

Civilni obrambi kot delu sistema nacionalne varnosti smo v empirični raziskavi namenili precej prostora. Tako smo preučili indikatorje ogrožanja varnosti Slovenije, preživetja družbe v morebitnem oboroženem spopadu, razvoja civilne obrambe ter obrambnih izdatkov. Javnomnenjske izsledke o naštetih vprašanjih bomo v sklepnem delu tega zapisa obravnavali z vidika treh problemov, ki zadevajo sleherni sistem nacionalne varnosti. Ti problemi so kredibilnost, legitimnost in optimalnost nacionalno varnostnega sistema.

2. Stvarna in zaznana ogroženost

Ena od temeljnih podmen za vzpostavljanje in razvoj nacionalno-varnostnega sistema sleherne skupnosti je njena ogroženost, in sicer tako stvarna ogroženost (vojaško-politične razmere v okolju skupnosti, pogostnost in moč naravnih nesreč, ekološka izpostavljenost...) kot tudi tista, ki jo zaznavajo pripadniki skupnosti subjektivno in se odražajo v javnem mnenju. V tem smislu je ugotovljena stopnja ogroženosti anketirancev eden od dejavnikov, ki postavlja meje razvoju nacionalno-varnostnega sistema in določa njegovo naravo.

Zategadelj smo v raziskavi med drugim preučili, kako slovenska populacija zaznava lastno ogroženost. Glede na zgoraj zapisano, odgovori o ogroženosti posredno že nakazujejo obrise sistema nacionalne varnosti, kakršnega javnost